

Terwijl de herinnering aan de laatste zomerdagen van dit jaar zich oploste in de slagregens van het najaar, zagen twee studieboeken het licht. Het ene was nieuw: *Cunabula iuris, Elementen van het Romeinse privaatrecht*, van de hand van de Utrechtse hoogleraar in het Romeinse recht J.E. Spruit. Kluwer, Deventer 2001. Het andere was reeds jarenlang in het onderwijs aan talrijke juridische faculteiten beproefd: *Hoofdstukken uit de Europese Codificatiegeschiedenis*, geschreven door de Groninger hoogleraar J.H.A. Lokin en zijn Leidse collega W.J. Zwolve. Derde, geheel herziene druk. Kluwer, Deventer 2001.

Het is voor de rechtenstudenten van bijna alle juridische faculteiten in Nederland geen geheim dat de belangrijkste leerstukken van het moderne privaatrecht geworteld zijn in het Romeinse privaatrecht. Dit Romeinse privaatrecht was te vinden in de 6e-eeuwse codificatie van het Romeinse recht van keizer Justinianus (keizer tussen 527 en 565). Deze codificatie is later aangeduid met de naam *Corpus Iuris Civilis*. De kern van dit wetboek wordt uitgemaakt door de Digesten (als wet uitgevaardigd in 533 nChr.), een bewerkte selectie uit de geschriften van de Romeinse juristen die leefden in de 2e en 3e eeuw nChr. Uit hun geschriften vallen ongeveer zo'n 3 miljoen rechtsregels af te leiden, waarvan er uiteindelijk 150.000 in de Digesten zijn terecht gekomen. De arbeid van de juristen van toen levert talloze aanknopingspunten voor de leerstukken van nu. Het is de bedoeling van Spruit om studenten in de rechtsgeleerdheid kennis te laten maken met de Romeinse oorsprong van een groot deel van het huidige privaatrecht. Hij hoopt dat zij zo niet alleen oog krijgen voor de historische bepaaldheid van veel moderne rechtsfiguren, maar dat zij eveneens inzicht krijgen in de wijze waarop bepaalde problemen, die blijkbaar van alle tijden zijn (zoals de eigendoms-overdracht en de totstandkoming van overeenkomsten), kunnen worden aangepakt. Hij heeft daarbij getracht zo veel mogelijk de terminologie van het huidige BW te volgen. Zoals de auteur

aangeeft, is het Romeinse recht na de afschaffing als geldend recht in het begin van de 19e eeuw zijn positie blijven behouden als historische en formatieve introductie tot het geldende burgerlijke recht. Spruit laat zijn overzicht van het Romeinse (en dus ook het Nederlandse) personen- en familierecht, goederen- en overeenkomstenrecht voorafgaan door een uitvoerig overzicht van de ontwikkeling van de Romeinse rechtsbronnen, de Romeinse rechtswetenschap en dergelijke (pp. 1-98). Het boek zal ongetwijfeld zijn weg vinden naar het nog altijd naar de wetten begerige jongelingschap, *cupida legum iuventus*, dat een goed studieboek niet versmaadt.

Het Romeinse recht is — zoals gezegd — te beschouwen als het materiële privaatrecht van Europa. Voor de nationale codificaties van het burgerlijke recht in de 18e en 19e eeuw gold dit recht als een subsidiair recht, een hulprecht in het geval het inheemse recht tekortschoot, in bijna alle Europese landen. Door de nieuwe wetgevingen bereikte het Romeinse recht zowel zijn diepte- als hoogtepunt: afgeschaft als geldend recht, maar 'voor altijd' voortlevend in de nationale wetboeken. Over onder meer dit aspect gaat het boek van Lokin en Zwolve. De auteurs behandelen voor een groot aantal Europese landen (zoals Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, Spanje, Italië en Nederland) de codificatiegeschiedenis van vooral het burgerlijke recht. Uit de geschiedenis valt af te leiden dat een codificatie zich doorzet, indien de behoefte aan rechtseenheid zo sterk is geworden dat de rechtsverscheidenheid als een ondraaglijke last dient te worden beschouwd. Dit moment staat weer in nauwe samenhang met de staatkundige ontwikkelingen die een bepaald land doormaakt. Die ontwikkelingen worden vaak bepaald door historische gebeurtenissen die een Europese uitstraling hebben (zoals de Franse revolutie, die een doorwerking heeft gekend in het staatsbestel van bijna elk Europees land). Aan het bewerkstelligen van rechtseenheid en het bestrijden van rechtsverscheidenheid kunnen verschillende factoren ten grondslag liggen, zoals het belang van de economie en handel, het staatsbelang, de uitvoering van politiek programma of het belang van de burger bij de bestrijding van rechterlijke willekeur. Door het schetsen van historische gebeurtenissen en facto-

ren slagen Lokin en Zwolve er tevens in aan de hand van het verschijnsel codificatie de hoofdmomenten uit de Europese rechtsgeschiedenis in een samenhangend verband te presenteren. *En passant* leert de student over de oorsprong van de rechtswetenschap in Bologna, krijgt hij zin om het eerste en tweede Rome (het huidige Istanbul/het vroegere Constantinopel) te bezoeken, ontdekt hij dat in de geschiedenis de mannelijke held altijd een wijze vrouw achter zich had (zonder Theodora was Justinianus een zielige en kort levende Romeinse keizer geweest, zonder Maria van Reigersberch zat Hugo de Groot nog steeds boeken te lezen in Slot Loevestein, zonder Hillary had Bill Clinton slechts een reputatie als speler van sigarenspelletjes gehad, etc.), enzomeer. Het boek van Lokin en Zwolve is kortom ook nog eens goed voor de algemene ontwikkeling.

november 2001, de dag dat het kanaal 125 jaar in gebruik was.

Tot slot vestig ik de aandacht op het proefschrift van W.A. Sinninghe Damsté, getiteld *Het Noordzeekanaal 1863-1883, De geschiedenis van een concessie* (verdedigd aan de Universiteit Utrecht, promotor prof.mr. J.E. Spruit en verschenen bij *Ars Aequi* te Nijmegen). Het werd in de 19e eeuw van vitaal economisch belang geacht dat Amsterdam een directe verbinding met de Noordzee kreeg onder vermindering van de moeizame vaarweg door de toenmalige Zuiderzee. Sinninghe Damsté beschrijft de totstandkoming van de wet (de Wet van 24 januari 1863, *Stb.* 4) die de aanleg van deze verbinding mogelijk heeft gemaakt: het Noordzeekanaal. Hij beschrijft tevens de talloze (financiële) problemen, waarmee de uitvoering van dit gigantische project was omgeven. De overheid heeft ervoor gekozen om de aanleg van het Noordzeekanaal niet in eigen beheer en voor eigen risico tot stand te brengen, maar via een concessie uit te besteden aan een private rechtspersoon, de Amsterdamsche Kanaal-Maatschappij NV (AKM). De wederwaardigheden van de AKM worden uitvoerig in het proefschrift beschreven, tot aan haar liquidatie in 1894. Een voor de jurist interessant hoofdstuk is dat over het rechtskarakter van de concessie, een rechtsfiguur op het snijvlak van privaatrecht en publiekrecht (hoofdstuk 6). Sinninghe Damsté wijst erop dat het rechtskarakter van een concessie niet in het algemeen, los van de omstandigheden van het geval, kan worden vastgesteld, maar afhankelijk is van haar concrete inhoud. De aanleg van het Noordzeekanaal is de redding geweest van de Amsterdamse haven. Dat moet genoeg reden zijn (geweest) voor een feestje op 1